

menším „zvláště“ od autora knihy, který podobnou analýzu představuje na dvou krátkých případech, kde vždy vychází z jednoho či dvou novinových textů.

V další kapitole autor představuje svůj koncept klientelistické strany, který je minimálně v domácím prostředí poměrně známý díky autorově dřívější publikaci a dle recenzentovi známých informací vzbudil jistý zájem i u zahraničních autorů, kteří se věnují analýze české politiky. Pátá kapitola poměrně plynule přechází v kapitolu šestou, kde se autor snaží na základě reálií České republiky oživit „konvenční“ chápání antisystémovosti politických stran. Obě kapitoly jsou nesporně zajímavé, avšak s přihlédnutím k již zmíněným nedostatkům celé práce, které poněkud limitují možné analytické výsledky. S tím se pojí ještě jeden dosud nezmiňovaný fakt a tím je výrazné upozadění občanské společnosti jako faktoru, který by mohl napomoci lepšímu vysvětlení celé situace, což je opět poměrně ke škodě, protože současná literatura věnovaná hybridním režimům nám opět ukazuje, že podoba občanské společnosti může napomoci vysvětlení podoby politického a stranického systému.

Poslední kapitola se poté orientuje na možnosti „praktického řešení“ nastíněné situace. Autor zde předkládá řadu možných řešení a je třeba říci, že jde o poměrně vyčerpávající výčet možných zlepšení, která by nesporně mohla být realizována. Záměrně říkám „mohla“, protože autorova doporučení nejsou postavena na jeho vlastním výzkumu, ale spíše jde o syntézu jinde existujících právních úprav a názorů jiných, převážně domácích politologů, kteří taktéž povětšinou svá doporučení nepostulovali na základě hlubšího empirického výzkumu. Je tedy možné, že zmíněná doporučení nemusí v praxi příliš fungovat nebo mohou vést k dalším nezamýšleným důsledkům, protože jak i sám autor v práci několikrát předestírá, političtí aktéři se vždy dovedou přizpůsobit novým pravidlům a aktuální situaci.

Celkový dojem z knihy je tak poměrně nejednoznačný. Na jedné straně se rozhodně snaží řešit velmi relevantní problém, který má navíc i zásadní společenský přesah. Na straně druhé však působí výsledné provedení jaksi nehotově. Knihu tak vnímám především jako velmi zajímavý příspěvek do (nejen) odborné diskuze o povaze současné české politiky, na jejímž základě a pod vlivem nesporné inspirace by v budoucnosti mohla vzniknout řada výrazně propracovanějších publikací. Pokud bylo i přáním autora otevřít nesporně zajímavé téma a poskytnout první pohled do této problematiky, lze celou knihu hodnotit jednoznačně pozitivně a doporučit všem čtenářům nejen v politologické obci. Když by totiž opravdu na základě diskuze o autorem nastíněných problémech došlo k jistému „přetransformování“ výzkumného zaměření či hlubší teoretické diskuzi, bylo by to nesporným plusem a knihu by poté bylo bez nadsázky možné označit za jednu z nejdůležitějších publikací, jež dosud byly v české politologii napsané.

Jaroslav Bílek

Zygmunt Bauman, Carlo Bordoni:
Stát v krizi

Olomouc, Broken Books 2015, 194 s.

Jednou z posledních položek v dlouhé bibliografii Zygmunta Baumana je kniha *Stát v krizi*, napsaná poutavou formou dialogu s italským kulturním sociologem a novinářem Carlem Bordonim na téma krizovosti dnešní doby. Anglický originál knihy vyšel v roce 2014 v nakladatelství Polity Press v Cambridgi, do češtiny pak byl vzápětí přeložen Barborou Votavovou a vyšel v roce 2015 v olomouckém nakladatelství Broken Books. Ústředním motivem knihy je diagnóza krizovosti dnešní doby (k čemuž odkazuje i název knihy, v originále přílehavěji jako *State of Crisis*). Jak napoví názvy tří kapitol („Krise státu“, „Modernita v kri-

zi“ a „Demokracie v krizi“), autoři zasazují téma krize do kontextu úvah o politickém zřízení a obecném charakteru dnešní doby. Autoři v knize konstatují, že dnešní svět prožívá hlubokou a všeobecnou krizi, což svědčí o probíhající proměně sociální jako takového. Ačkoliv není jasné, jaký charakter bude mít další vývoj, lze pozorovat příznaky probíhajících změn, přičemž jedním z nejvýraznějších příznaků je ztráta moci národního státu, která se projevuje neschopností států jednat. Dnešní dobu tak lze podle autorů označit za období mezi-vlád.

Bordoni na úvod knihy podkládá tezi o všeobecné krizi dnešní doby výčtem jejích projevů, mezi něž řadí několik nesourodých jevů od finanční krize po nárůst terorismu (s. 16–19). Neklade si však ambici vysvětlit souvislosti mezi krizovými jevy, pouze se spokojuje s konstatováním existence všeobecné krize, kterou rámuje do procesů globalizace a liberalizace trhů. Bauman se naopak snaží o hlubší diagnózu krize a její příčiny nalézá v rozpojení vztahu moci (jako schopnosti jednat) a politiky (schopnosti rozhodnout, co se má udělat). Pro tento jev používá metaforu rozvedeného manželství (s. 22), které ústí v paralýzu národních států neschopných o ničem rozhodovat a jednat. Doslova píše, že zatímco „moc poletuje nad zemí nikoho globálních rozměrů, osvobozená od politické kontroly a svobodná vybírat si vlastní cíle (...), politika je zmáčknutá a okradená o skoro všechnu sílu, svaly a zuby“ (s. 124–125). Jinými slovy, většina výkonné moci se nachází na globální úrovni ve „space of flows“ (pojem Manuela Castella), zatímco dopady politického jednání dosahují pouze k lokálním hranicím států. Bordoni v podobném duchu a s odkazem na úvahy Étienna Balibara konstatuje, že paralyzovaný národní stát je omezen na řízení rutinní administrativy, aniž by byl schopen řešit problémy, které přináší globální síly (s. 28). K této úvaze přidává Baumanovu přílehlou metaforu měst jako odpadkových ko-

šů či skládek pro globální problémy (což platí i pro Evropskou unii, neschopnou reagovat na dění na mimoteritoriální úrovni) (s. 42).

Zmíněnou absenci schopnosti jednat Bauman označuje za „metakrizi, která činí všechny ostatní krize neřešitelnými“ (s. 134). S tím spojuje i problém chybějících politických vůdců. Nejen, že dnes chybí řešení a není jasné, co by se mělo dělat, ono není ani jasné, kdo by měl něco dělat. Současné vlády, zbaveny reálné moci a neschopny jednat, podle Baumana jen zachovávají status quo a prokrastinují (s. 34). Bordoni tento stav označuje dokonce za falešnou demokracii (s. 31), kdy chybí politické vedení a kontrola, zatímco reálnou mocí disponují trhy, které svou vlastní politiku prosazují skrze lobbying. Oba autoři tak vykreslují stát jako moci zbaveného chudáka, který byl zahrán do kouta a snaží se přežít tím, že silnější ekonomické moci dává svůj souhlas a vyklízí jí pole pod záštitou ideologie neoliberalismu a volného trhu (s. 51). Knihu lze tedy číst jako nekrolog u příležitosti úmrtí národního státu, autoři však svou tezi o státu zbaveném moci příliš nediskutují a namísto přesvědčivé argumentace tuto tezi předkládají čtenáři jako danou a bezrozpornou.

S pojmem krize Bauman a Bordoni zacházejí v několika rovinách. Jednak jej používají k diagnostice současné doby, ale zároveň jej chápou jako produkt současného diskursu a jako zástěrku hlubších společenských změn. Jak upozorňuje Bordoni, samotný pojem krize označuje období přerodu, kdy je třeba nalézt řešení současného problematického stavu. Jde tak ve své podstatě o pojem obsahující naději, že nějaké řešení bude nalezeno, krizová situace pomine a přerodí se v novou kvalitu. Bordoni však zaujímá pesimistický pohled a konstatuje, že pojem „krize“ je spíše používán k zamaskování faktu, že žádná řešení na obzoru nejsou. Namísto vyhlížení konce krize tak raději doporučuje naučit se s krizí žít (s. 21).

Pocit skepse se line knihou jako červená nit. Bordoni s Baumanem opakovaně konstatují, že současné krize nejsou jen něčím dočasným, ale jde o všeobecnou krizi dnešní doby postihující ekonomický i sociální systém; o krizi, jejíž konec je v nedohlednu. Tato všeobecná krize ústí mj. v rozšířený pocit nejistoty ohledně budoucnosti a v obecnou averzi vůči politice. Bordoni varuje, že tento stav se stává živnou půdou pro nárůst populismus a nacionalismu. „Začíná to odmítnutím politiky („politika je špinavá branže“) a skrze vyzdvihování charismatických lidí, kteří dokážou vzbudit pozornost a nadšení davů, to pokračuje ospravedlněním diktátorského režimu silného muže, jediného, který může vyřešit děsivý úkol spojený s nápravou věcí.“ (s. 30) Bordoniho příhodné varování před potenciálním vznikem diktátorských režimů se však zdá být argumentačně nedotažené a poukazuje na slabiny základní teze knihy. Pokud oba autoři označují současné státy za moci zbavené, pak není jasné, o jakou moc by populistické a nacionalistické iniciativy ještě mohly usilovat. Pakliže se totiž státy nacházejí ve stádiu klinické smrti, i případný diktátor by v podstatě nemohl disponovat skoro žádnou výkonnou mocí, protože ta se nachází na globální úrovni mimo logiku teritoriality. Zde by možná bylo vhodné argument podepřít tezemi jiného současného kritického sociologa L. Wacquanta, který stát vidí jako podpůrný orgán globálního kapitalismu, jehož moc se realizuje především v represí slabých (*penal state*).

Co se týče samotné formy, jakou byla kniha napsána, spíše než o živý dialog jde o sérii krátkých esejistických variací na téma krize. Kniha je však co do stylu i obsahu poměrně nevyvážená. Zatímco v první části knihy na sebe autoři skoro nereagují a jen za sebe vrství volné úvahy a historické exkurzy (od Hobbese po Hobsbawma) k tématu národního státu (který pozbyl svou moc), v druhé části knihy dochází k jejich názorovému střetu, kdy na sebe ak-

tivně reagují a diskutují své odlišné názory o charakteru dnešní modernity. Zatímco Bordoni se domnívá, že modernita odvolala své sliby (týkající se sociálních jistot a pokroku) a postmodernita se o sliby už ani nesnažila, Bauman to rozporuje – podle něj modernita naopak své sliby recykluje, jen mění své strategie. Tvrdí dokonce, že příslib modernity, a sice svoboda člověka rozhodovat o svém osudu, dnes došel svého největšího naplnění (s. 83). Bauman proto doporučuje přidržet se pojmu modernita a používat pro označení dnešní doby jeho vlastní koncept tekuté modernity, která vystihuje onu nejistotu a nestálost příznačnou pro dnešní svět. Právě nejistota se stává hlavní charakteristikou rostoucí vrstvy prekariátu (s. 40–41). Bordoni dokonce mluví o davech ponořených v tekutosti či přímo o ponořené společnosti (s. 123). Bauman v této souvislosti výstižně upozorňuje na věčné dilema mezi svobodou a bezpečím a pokrok popisuje jako pohyb kyvadla, „které svou energii čerpá střídavě z touhy po svobodě (...) a z touhy po bezpečí“ (s. 88). Z jeho úvah tak vyvstává otázka, jak by ono bezpečí, po kterém touží dnešní prekariát, mohlo vypadat a jakým způsobem by mohlo dojít k omezení svobody.

Knihu uzavírá poměrně nesourodá část věnovaná krizi demokracie. Tato část obsahuje Bordoniho přehled rozličných označení dnešního stavu demokracie (např. přemíra demokracie Wolfganga Streeka, postdemokracie Colina Crouche, de-demokratizace Charlese Tillyho). Co se týče představ o budoucím vývoji, Bauman se sice nebojí při diagnostice dnešní doby používat znělé hyperbolické výroky plné metafor, ale na druhou stranu se explicitně zdržuje soudů o budoucí podobě světového řádu. Raději volí umírněnou pozici a konstatuje, že budoucí vývoj je za obzorem dneška a není možné jej předvídat. Z jeho příspěvků však lze vyčíst naději v experimentování při hledání alternativních forem kolektivního jednání (ať už mluví o EU jako živoucí laboratoři politiky, či

o sociálních hnutích typu Indignados a jejich „experimentech v ulicích“, s. 42). Bordoni naproti tomu projevuje vůči těmto pokusům skepsi a jediné možné řešení krize spatřuje v ekonomice. Tuto myšlenku však dále nerozvádí a není jasné, jak by takové řešení skrze ekonomiku mohlo vypadat. Omezuje se tak jen na konstatování, že ekonomika je jediným možným nástrojem sociální kontroly a jediným aktérem, který by mohl ustavit novější řád (s. 184). Bohužel autoři své názorové střety aktivně dále nediskutují a čtenář je ochuzen o detailnější argumentaci.

Knihu *Stát v krizi* lze doporučit širšímu čtenářskému publiku, jelikož je psaná barvitým esejistickým stylem. Co se týče sociologického publika, zaujmout by mohla zejména čtenáře, kteří se zajímají o politickou sociologii (a především o národní stát a teorii demokracie), a také ty, jejichž oblastí zájmu je modernita a diagnostika doby jako taková. Kniha může díky velkému množství referencí dobře sloužit i jako přehled starších i novějších konceptů spojených s národním státem a modernitou. Kniha sice nenabízí žádné převratné myšlenky či koncepty (používané koncepty jsou většinou vypůjčené od jiných autorů a jde tak do určité míry spíše jen o shrnutí několika znělých současných úvah o dnešní době), ale nelze jí upřít pronikavé vylíčení aktuálních trendů (zejména zdařilé jsou Baumanovy úvahy o svobodě). Zůstává však otázkou, zda vylíčená krize států značí budoucí zánik státní moci jako takové, či zda dojde k její transformaci. Autoři se této otázce bohužel vyhnuli a ani ji nenabídli čtenářům k zamyšlení. Ačkoliv u některých výroků autoři maskují absenci přesvědčivé argumentace používáním barvitých metafor, knihu lze označit za inspirativní diagnostiku dnešní doby a jde tak o hodnotný příspěvek do diskuse o současném charakteru krizové doby. Čtenáři však může být líto, že potenciál dialogu dvou autorů zůstal trochu nevyužit a interakce byla jen velmi střídáma. Srovnání úvah obou

autorů tak zůstává hlavně na bedrech čtenáře. Čtenář se navíc musí předem smířit s tím, že kniha nepřináší žádné vize budoucnosti; nabízí tak spíše otázky než odpovědi.

Petra A. Beránková

Gianni Vattimo: *Transparentní společnost*
Praha, RUBATO 2013, 148 s.

Kniha Gianniho Vattima *Transparentní společnost*, ať již v italském originále, či v českém překladu z roku 2013, jistě neunikla pozornosti žádného zájemce z oboru společenských věd. Proto překvapí, že unikla pozornosti recenzentů, a až na nepříliš povedenou recenzi (abstrakt knihy) na portálu *iLiteratura* knihu recenzovala pouze Tereza Matějčková v *České pozici* formou, která spíše než recenzi připomíná autorčinu úvahu nad prvky postmoderny. Netvrdím, že každou vydanou knihu z oboru musí okamžitě provázet vlna recenzí na stránkách odborných periodik (to ani není možné), v případě knihy tak zajímavé je to však škoda. Možná je to tím, že závěry knihy jsou zdánlivě všeobecně známé. I přesto lze v českém prostoru stále narazit na křehčité úvahy o postmoderně a váhání o významech postmoderny, jako by postmoderna nebyla fakt, ale předmět „volby“. Vattimův text nabízí možnost, jak debatu o postmoderně pojmově ukotvit a posunout dál, respektive jak ji smysluplně založit a umožnit. Jak čteme z obalu knihy: „co zbytečných floskulí a směšných omylů by si (dodejme nejen, pozn. aut.) naši politici, televizní diskutéři a umělci mohli odpustit, kdyby znali tuto knihu.“

Vattimo neztrácí čas zkoumáním předpokladů a možností zkušenosti či definováním metody, ale bezprostředně se vrhá do popisu a analýzy jevů současnosti formou eseje, což činí text přístupným, ale současně svádí k nepozornému čtení. Pokud má vystoupit významnost Vattimova díla, musí čtenář na paletě jevů pozorně sledovat li-